

Phần hai

NHỮNG VẤN ĐỀ CỤ THỂ

Tiếp theo *Những vấn đề chung* về chương trình và phương pháp dạy học phần Lịch sử lớp 8, chúng ta tìm hiểu từng bài cụ thể. Đây không phải là việc hướng dẫn giảng dạy qua các giáo án chi tiết mà chỉ gợi ý một số vấn đề cơ bản để GV chuẩn bị bài học.

A - LỊCH SỬ THẾ GIỚI

LỊCH SỬ THẾ GIỚI CẬN ĐẠI

(Từ giữa thế kỉ XVI đến năm 1917)

Chương I

THỜI KÌ XÁC LẬP CỦA CHỦ NGHĨA TƯ BẢN

(Từ giữa thế kỉ XVI đến nửa sau thế kỉ XIX)

Bài 1

NHỮNG CUỘC CÁCH MẠNG TƯ SẢN ĐẦU TIÊN

(2 tiết)

I – MỤC TIÊU BÀI HỌC

1. Kiến thức

Giúp HS nắm được :

– Nguyên nhân, diễn biến, tính chất, ý nghĩa lịch sử của Cách mạng Hà Lan giữa thế kỉ XVI, Cách mạng Anh thế kỉ XVII, Chiến tranh giành độc lập của 13 thuộc địa Anh ở Bắc Mĩ và việc thành lập Hợp chúng quốc Mĩ (Hoa Kì) cuối thế kỉ XVIII.

– Các khái niệm cơ bản trong bài, chủ yếu là khái niệm "cách mạng tư sản".

2. Tư tưởng

Thông qua các sự kiện cụ thể, bồi dưỡng cho HS :

– Nhận thức đúng về vai trò của quần chúng nhân dân trong các cuộc cách mạng.

– Nhận thấy chủ nghĩa tư bản có mặt tiến bộ, song vẫn là chế độ bóc lột, thay thế cho chế độ phong kiến.

3. Kỹ năng

Rèn luyện cho HS kỹ năng :

– Sử dụng bản đồ, tranh, ảnh...

– Đọc lập làm việc để giải quyết các vấn đề được đặt ra trong quá trình học tập, trước hết là các câu hỏi, bài tập trong SGK.

II – NHỮNG ĐIỀU CẦN LƯU Ý

– Những sự chuyển biến lớn về kinh tế xã hội Tây Âu với sự ra đời của nền sản xuất tư bản chủ nghĩa, dẫn tới mâu thuẫn ngày càng tăng giữa chế độ phong kiến với giai cấp tư sản và các tầng lớp nhân dân, làm bùng nổ cách mạng tư sản. Cách mạng Hà Lan mở ra thời kì mới trong lịch sử – thời kì tư bản chủ nghĩa.

– Cuộc Cách mạng tư sản Anh nổ ra vào giữa thế kỉ XVII dưới hình thức một cuộc nội chiến giữa nhà vua và Quốc hội. Kết quả : nhà vua bị xử tử và Anh trở thành nước cộng hoà. Quần chúng tiếp tục đấu tranh. Chế độ quân chủ lập hiến được thành lập. Vì sao có tình hình này ? Tính chất và ý nghĩa của cách mạng như thế nào ? Đây là những vấn đề chủ yếu mà GV cần hướng dẫn HS giải quyết.

– Về Chiến tranh giành độc lập của 13 thuộc địa Anh ở Bắc Mĩ, HS hiểu rõ : về thực chất, đây là một cuộc cách mạng tư sản. Vì sao ? Những sự kiện nào chứng tỏ điều này ? Thắng lợi của chiến tranh và việc thành lập Hợp chúng quốc Mĩ tạo điều kiện gì cho chủ nghĩa tư bản phát triển ?

III – THIẾT BỊ, TÀI LIỆU CẦN CHO BÀI GIẢNG

– Bản đồ thế giới để xác định vị trí địa lí các nước đang học.

– Vẽ, phóng to các lược đồ trong SGK.

– Tìm hiểu các thuật ngữ, khái niệm lịch sử trong bài, sưu tầm một vài tài liệu tham khảo cần thiết, liên quan đến những nội dung cơ bản của bài.

IV – GỢI Ý THỰC HIỆN BÀI GIẢNG

1. Giới thiệu bài mới

– Đôi nét về chương trình Lịch sử lớp 8 trước khi vào bài mới.

– Đây là bài học đầu tiên của chương trình Lịch sử lớp 8 nên không kiểm tra bài cũ. GV cần nhắc lại những kiến thức mà HS đã được học ở lớp 7 để chuyển sang bài mới : "Trong lòng chế độ phong kiến suy yếu đã nảy sinh và bước đầu phát triển nền sản xuất của chủ nghĩa tư bản, dẫn tới mâu thuẫn ngày càng tăng giữa phong kiến với tư sản và các tầng lớp nhân dân lao động. Một cuộc cách mạng sẽ nổ ra".

– Bài học mới sẽ đạt tới những mục tiêu được nêu ở đầu bài viết trong SGK (GV đọc và lưu ý HS về các mục tiêu này).

2. Dạy và học bài mới

Tiến hành theo mô hình bài học, được giới thiệu ở *Phần một* của SGK, thông qua hoạt động của thầy và trò, tương ứng với từng mục trong SGK nhằm làm cho HS nắm vững các ý cơ bản.

Tiết 1

Mục I – Sự biến đổi về kinh tế, xã hội Tây Âu trong các thế kỉ XV – XVII. Cách mạng Hà Lan thế kỉ XVI, có hai ý : "Một nền sản xuất mới ra đời" và "Cách mạng Hà Lan thế kỉ XVI".

1. Một nền sản xuất mới ra đời

– Nền sản xuất mới được ra đời trong điều kiện lịch sử như thế nào ? (trong lòng xã hội phong kiến đã suy yếu, bị chính quyền phong kiến kìm hãm, song không ngăn được sự phát triển của nó. Đối với HS khá, giỏi, GV có thể gợi ý thêm : Vì sao nó không bị ngăn chặn ?).

– Những sự kiện nào chứng tỏ nền sản xuất mới, tư bản chủ nghĩa phát triển ? (HS dựa vào SGK để trả lời, cần nhấn mạnh về sự ra đời các xưởng

thuê mướn nhân công, các trung tâm sản xuất, buôn bán, ngân hàng... Cùng với sự phát triển sản xuất, sự chuyển biến của xã hội ra sao ? (ngoài các giai cấp, tầng lớp cũ của xã hội phong kiến, các giai cấp mới – tư sản và vô sản, ra đời).

– Mâu thuẫn mới nào nảy sinh ? (nhắc lại mâu thuẫn cơ bản của xã hội phong kiến) và sẽ dẫn tới hệ quả gì ? (hướng dẫn HS trình bày vì sao cách mạng sẽ nổ ra).

2. Cách mạng Hà Lan thế kỉ XVI

GV chỉ cần giúp HS hiểu rằng, cuộc đấu tranh của nhân dân Nê-đéc-lan để giải phóng đất nước và thành lập nước cộng hoà là cuộc cách mạng tư sản đầu tiên trên thế giới. Vì sao ? (đánh đổ chế độ phong kiến, xây dựng một xã hội mới tiến bộ hơn).

Mục II – Cách mạng Anh thế kỉ XVII, gồm có ba ý :

1. Sự phát triển của chủ nghĩa tư bản ở Anh, được trình bày các vấn đề chủ yếu :

– Sự phát triển của các công trường thủ công và ngoại thương không chỉ làm cho quan hệ tư bản chủ nghĩa phát triển mạnh (gợi ý để HS nêu được những sự kiện thể hiện điều này) mà còn đưa lại nhiều hệ quả (sự biến đổi về thành phần xã hội, cảnh cùng khổ của nông dân...). Ở đây, GV có thể đặt câu hỏi : "Vì sao nông dân phải rời bỏ quê hương đi nơi khác sinh sống ?".

– Tìm hiểu thuật ngữ *quý tộc mới* và nêu vị trí, tính chất của tầng lớp này trong xã hội Anh trước cách mạng.

– Vẽ sơ đồ về cấu tạo xã hội Anh : một bên là nhà vua, một bên là quý tộc mới, tư sản và mâu thuẫn giữa các giai cấp, tầng lớp này đã dẫn đến cách mạng.

2. Tiến trình cách mạng

GV dựa theo lược đồ để trình bày cuộc nội chiến xảy ra giữa nhà vua và Quốc hội (được nhân dân ủng hộ) ; tường thuật quang cảnh xử tử vua Sác-lơ I để nêu rõ cách mạng đạt đến đỉnh cao : "Ngày 30 – 1 – 1649, đông đảo nhân dân tụ họp tại quảng trường trước lâu đài "Phòng Trắng" ở Luân Đôn để dự buổi hành hình nhà vua.

Ở giữa quảng trường đặt một sàn gỗ cao, xung quanh có lính canh gác ; nhà vua bị dẫn lên sàn, có vệ binh, đao phủ, linh mục đi theo. Một người đọc bản án,

kết tội vua là phản quốc. Nhà vua bị bắt quỳ, kê đầu lên một chiếc bục. Một nhát rìu giáng xuống cổ vua giữa tiếng reo hò của quân chúng, người đao phủ giơ cao chiếc đầu lâu của tên vua chuyên chế".

– Cuộc đảo chính năm 1688 dẫn đến kết quả gì ? (chế độ quân chủ lập hiến ra đời ; giải thích thế nào là "quân chủ lập hiến" – thực chất vẫn là chế độ tư bản) ; song "Vì sao phải lập chế độ quân chủ lập hiến ?" (chống lại cuộc đấu tranh của nhân dân nhằm đẩy cách mạng đi xa hơn, bảo vệ quyền lợi của quý tộc mới và tư sản).

3. Ý nghĩa lịch sử của Cách mạng tư sản Anh thế kỉ XVII

– GV đặt các câu hỏi nhỏ để HS tìm hiểu ý nghĩa của cách mạng, như "Cuộc cách mạng Anh đưa lại quyền lợi cho ai ?", "Ai lãnh đạo cách mạng ?", "Cách mạng có triệt để không ?"...

– Về ý nghĩa lịch sử của cách mạng Anh, GV giải thích để HS hiểu câu nói của C. Mác : giai cấp tư sản (và quý tộc mới) thắng lợi đã xác lập chế độ tư bản chủ nghĩa (hình thức là quân chủ lập hiến), sản xuất tư bản chủ nghĩa phát triển và thoát khỏi sự thống trị của chế độ phong kiến.

Tiết 2

Mục III – Chiến tranh giành độc lập của các thuộc địa Anh ở Bắc Mĩ, có ba tiểu mục :

1. Tình hình các thuộc địa. Nguyên nhân của chiến tranh

– 13 thuộc địa của Anh (chỉ trên bản đồ) đã dần dần phát triển theo chủ nghĩa tư bản.

– Mâu thuẫn giữa thuộc địa và chính quốc nảy sinh ("Vì sao ?" – ngăn cản sự phát triển chủ nghĩa tư bản ở thuộc địa và dẫn tới chiến tranh giành độc lập).

2. Diễn biến cuộc chiến tranh

– Nguyên nhân trực tiếp dẫn tới chiến tranh (phản đối chế độ thuế).

– Chiến tranh nổ ra và vai trò của G. Oa-sinh-ton (giới thiệu đôi nét về tiểu sử của ông).

– Trình bày và phân tích một số điểm chính trong *Tuyên ngôn Độc lập* (mọi người có quyền bình đẳng, quyền lực của người da trắng, quyền tư hữu

tài sản được khẳng định, duy trì chế độ nô lệ, sự bóc lột công nhân...). GV hướng dẫn HS đọc điều khoản của Tuyên ngôn trích trong SGK và phân tích nội dung, liên hệ thực tế ("Ở Mĩ, nhân dân lao động có được hưởng các quyền đã được nêu trong Tuyên ngôn hay không?").

3. Kết quả và ý nghĩa cuộc Chiến tranh giành độc lập của các thuộc địa Anh ở Bắc Mĩ

– "Cuộc Chiến tranh giành độc lập... đạt được kết quả gì?" (một nước cộng hòa tư sản ra đời; với Hiến pháp 1787, GV trình bày một số nội dung chính của Hiến pháp và nêu tính chất, sự hạn chế của nó).

– Về tính chất cuộc chiến tranh, GV đặt một số câu hỏi nhỏ: "Mục tiêu của cuộc chiến tranh là gì?" (giành độc lập); "Ngoài việc thoát khỏi ách thuộc địa, chiến tranh còn đưa lại kết quả gì?" (phát triển chủ nghĩa tư bản). Từ đó, GV hướng dẫn HS hiểu rằng, cuộc chiến tranh giành độc lập của các thuộc địa Anh ở Bắc Mĩ về thực chất là *một cuộc cách mạng tư sản*.

Sơ kết bài học, GV nhấn mạnh một số vấn đề cơ bản:

– Mâu thuẫn giữa chế độ phong kiến với sự phát triển của nền sản xuất tư bản chủ nghĩa dẫn tới những cuộc cách mạng tư sản, đầu tiên là Cách mạng Hà Lan, tiếp đó là Cách mạng Anh và Chiến tranh giành độc lập của các thuộc địa Anh ở Bắc Mĩ.

– Nhân dân có vai trò quan trọng, quyết định thắng lợi của cách mạng nhưng chính quyền nằm trong tay giai cấp tư sản.

– Thắng lợi của các cuộc cách mạng mở ra một thời kì mới trong lịch sử.

Gợi ý trả lời các câu hỏi và bài tập

1. Niên biểu có hai cột – (1) Niên đại, (2) Các sự kiện chính (dựa theo SGK, nêu ngắn gọn, không chi tiết).

2. Xác lập sự thắng lợi của chủ nghĩa tư bản đối với chế độ phong kiến (ở các mức độ khác nhau), tạo điều kiện cho sản xuất tư bản chủ nghĩa phát triển (ở những điểm nào?) nhưng không triệt để (biểu hiện ở những sự kiện nào?).

V – TÀI LIỆU THAM KHẢO

– *Cách mạng tư sản*: Cuộc cách mạng do giai cấp tư sản lãnh đạo (ở Anh là quý tộc mới) nhằm đánh đổ chế độ phong kiến đã lỗi thời, mở đường cho chủ nghĩa tư bản phát triển, xác lập sự thống trị của giai cấp tư sản.

– *Quân chủ lập hiến* : Chế độ chính trị của một nước, trong đó quyền lực của vua bị hạn chế bằng một hiến pháp do Quốc hội tư sản định ra... Nhà vua tuy ở ngôi (trị vì) nhưng không cai trị.

– "*Quý tộc mới*" (X. Bảng tra cứu... trong SGK)

– "Mĩ tuy rằng cách mạng thành công đã hơn 150 năm nay (tính đến năm 1927 – TG chú) nhưng công nông vẫn cứ cực khổ, vẫn cứ lo tính cách mệnh lần thứ hai.

Ấy là vì cách mệnh Mĩ là cách mệnh tư bản, mà cách mệnh tư bản chưa phải cách mệnh đến nơi".

(Theo : Hồ Chí Minh, *Toàn tập*, tập 2,
NXB Chính trị quốc gia H., 1996, tr. 270)